

Олександр Наровлянський

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ
ВИХОВНИХ ЗАВДАНЬ ДИТЯЧОГО ЦЕНТРУ
«МОЛОДА ГВАРДІЯ»**

В статті розкрито організаційні передумови здійснення виховної діяльності в дитячому центрі «Молода гвардія» протягом 1923–1991 років. Проаналізовано зміни, які відбувалися в системі управління, фінансування, розподілу путівок до центру у зв'язку зі змінами статусу табору та його підпорядкування. Визначено недоліки системи управління, розподілу путівок до центру. Показано роль центру в наданні допомоги дітям з регіонів, які постраждали внаслідок стихійних лих та катастроф. Визначено періоди розвитку організаційних засад діяльності центру.

Ключові слова: дитячий центр «Молода гвардія», система управління, фінансування діяльності дитячого центру, розподіл путівок.

Необхідною передумовою успішної реалізації виховних завдань будь-якого позашкільного навчального центру є визначення організаційних засад його діяльності. З огляду на особливості діяльності дитячого центру, зокрема українського дитячого центру «Молода гвардія» до організаційних засад реалізації його виховних завдань ми відносимо, перш за все, всі питання управління центром, його фінансування, а також розподілу та розповсюдження путівок до центру.

Питання організаційних передумов діяльності піонерських таборів та дитячих центрів недостатньо досліджені. Окремі аспекти цієї проблеми розглядали в своїх дослідженнях Г. В. Колчіна, В. П. Мелешко, В. А. Свитко. Певною мірою цих проблем торкалися в своїх історико-педагогічних дослідженнях В. Є. Берега, С. М. Букреєва, Л. С. Жданова, М. І. Наказний. Питання підготовки кадрів для оздоровчих центрів були предметом дослідження Л. Є. Пундик, О. С. Філоненко. Однак організаційні засади реалізації виховних завдань в дитячому центрі «Молода гвардія» внаслідок специфіки свого статусу та ролі в позашкільній освіті та дитячому русі України мають суттєві особливості, які досі не були предметом дослідження.

Формування дитячих установ на території, де нині знаходиться дитячий центр «Молода гвардія», розпочалося на початку 20-х років ХХ століття. Ініціаторами створення «Сонячних таборів», які є одним з витоків сучасного дитячого центру, були Український червоний хрест (Українхрест) та Всесвітня єврейська конференція допомоги (ВЄКД). Вони залишалися організатором роботи таборів та здійснювали керівництво

ними протягом 20-тих років [4, арк. 105; 12, арк. 76] Відбір дітей для направлення до «Сонячних таборів» в 1923 році здійснювався спеціальною відбірковою комісією при 1-й дитячій амбулаторії та туберкульозному диспансері «Верелив» в Одесі. Крім цього частина місць була передана відділу охорони материнства та дитинства (Охмадет) та товариству Червоного Хреста [13, арк. 115, 220, 223]. В 1924–25-х рр. більшість дітей до санаторіїв направляли відділи охорони здоров'я дітей та товариство «Друг дітей» [9].

В 1925 році в роботі табору відбулися певні зміни. Головним організатором роботи таборів стає Український Червоний Хрест [11, арк. 65]. В цей час допомога закордонних організацій поступово згортається, що пояснюється з одного боку зменшенням гостроти проблеми голоду (найстрашніший період катастрофічного голоду залишився позаду), а з іншого боку – змінами в політиці радянської влади, що не спонукала до співробітництва з закордонними організаціями. Червоний Хрест провадив досить значну рекламну компанію, запрошуючи до придбання путівок різноманітні організації. При цьому здебільшого в санаторій потрапляли хворі на туберкульоз діти – адже санаторій мав саме цю спеціалізацію.

В 1925 році при Одеському губвиконкомі було створено оргкомітет з розвитку сонячних таборів, в якому працювали представники міської ради депутатів, губернського комітету профспілок, губернського комітету незаможних селян, міського банку, товариства допомоги дітям та українського червоного хреста [5]. Створення цього оргкомітету допомагало залучити до організації роботи та розвитку лузанівської дитячої оздоровниці різноманітні та досить впливові організації та засвідчувало значення, що надавалося цій роботі. Таким чином, вже на третьому році існування дитячого центру до його розвитку певною мірою долучилися державні органи.

Діяльністю піонерських таборів-комун, які діяли поруч з «Сонячними таборами» в 1924–1925-х рр. керував Одеський губком комсомолу [10, арк. 88, 100], пізніше до 1929 року – окружний комітет ЛКСМУ [6].

Таким чином, на першому етапі існування дитячого центру в Лузанцівці – з 1923 р. по 1937 р. обома установами, що діяли на цій території опікувалися громадські організації. Державні органи долучалися лише до контролю за діяльністю установ, та, певною мірою, надавали допомогу в вирішенні нагальних питань розвитку центру.

В 1937 році дитячий центр було реорганізовано, було створено санаторій Український «Артек», який від товариства Червоного Хреста було передано в відання державної установи – Одеського управління курортами (Одкурупр) [1]. На жаль, архівні фонди Міністерства охорони здоров'я та Українського курортного управління за передвоєнні роки

збереглися лише фрагментарно, значною мірою загинули в роки війни, тому деякі питання, що стосуються підпорядкованості центру в довоєнний період, з'ясувати остаточно виявилось неможливим.

5 березня 1938 року в наказі Наркомату охорони здоров'я № БО13 було зазначено, що в зв'язку з переходом на госпрозрахунок, «Украртек» в Лузанівці передається у відання Укркурупру з 1 січня 1938 року [14, арк. 7]. На нашу думку, це свідчить про те, що після реорганізації санаторій було прийнято в безпосереднє підпорядкування Наркомату охорони здоров'я, а після сезону 1937 р. було змінено підпорядкування та порядок фінансування. Наприкінці 1938 року наказом № БО119 Лузанівський санаторій Українського курортного управління «Украртек» було передано «під безпосереднє адміністративно-господарське управління Одеському курортному управлінню». При цьому зазначалося, що метою передачі є забезпечення постійного контролю за роботою Лузанівського санаторію, повсякденного контролю за побутом та здоров'ям дітей, що відпочивають в «Украртеці». Відзначалося збереження республіканського значення санаторію, відповідно до цього виробнича програма санаторію затверджувалася Українським курортним управлінням і не підлягала перегляду Одеським управлінням, так само Одеське управління не мало права перерозподілити кошти, що виділялися для «Украртеку» [14, арк. 39].

Після реорганізації змінився і порядок надання путівок. З 1937 р. розподіл путівок здійснюється секретаріатом ЦК ЛКСМУ. 20 травня 1937 року він розподілив путівки між обласними комітетами ЛКСМУ та встановив загальні правила направлення до санаторію дітей. Було встановлено, що до «українського піонерського табору «Лузанівка» надсилаються піонери-активісти шкіл, дитячих будинків, патронівані діти». Не менше 50 % путівок повинно було надаватися дітям села [17, арк. 39–40]. В наступні роки в санаторії відпочивали діти не лише з України, але й з Грузії, Молдавії, Таджикистану, далекої Півночі, інших регіонів СРСР [2], а також діти з інших країн, що жили в СРСР – вихованці інтернаціональних дитячих будинків – іспанці, китайці, італійці, тощо [8]. Цей порядок управління, фінансування та розподілу путівок зберігався до 1941 року.

Роботу центру після Великої Вітчизняної війни було відновлено в 1947 році, при цьому санаторій належав Головному курортному управлінню Міністерства охорони здоров'я УРСР, але знаходився в безпосередньому підпорядкуванні Одеського курортного управління, через яке провадилося фінансування санаторію, призначення головного лікаря, заступника начальника з господарчої роботи, організаційне та методичне керівництво роботою та контроль за нею [16, арк. 8, 14–15].

В той же час розподіл путівок провадився через ЦК ЛКСМУ та обласні комітети комсомолу. Основним контингентом відпочиваючих були

діти, що потребували оздоровлення, перш за все з сімей загиблих учасників війни, інвалідів, а також діти-сироти [20, арк. 47, 50, 78, 104, 110].

Отже, завдання та підпорядкування санаторію в перші повоєнні роки – з 1946 до 1956 рр. – збереглися аналогічно передвоєнному періоду.

Після реорганізації санаторія на піонерський табір «Молода гвардія» відповідно до постанови Ради Міністрів України від 10 січня 1956 року № 59 табір було передано з відання Головного курортного управління до Одеського територіального управління курортів, санаторіїв та будинків відпочинку [15, арк. 379]. Ця реорганізація не призвела до суттєвих змін в управлінні центром – фактично змінився лише рівень підпорядкування (з місцевого на республіканський), відомча ж належність залишилася. Незмінною залишилася структура закладу. Однак в управлінні табором сталися певні зміни. Фактично табір опинився у подвійному та навіть потрійному підпорядкуванні: в фінансово-господарському та медичному відношенні «Молода гвардія» підпорядковувалася Міністерству охорони здоров'я та, безпосередньо, Одеському територіальному управлінню курортами, в питаннях виховної роботи – ЦК ЛКСМУ. Комсомольські органи також забезпечували розподіл путівок та підбір кадрів піонерських вожатих [18, арк. 30].

Після реорганізації діти до табору, як і раніше, приїжджали з усіх областей України, а в 1958 році в таборі вперше після Великої Вітчизняної війни відпочивало близько 50 школярів з інших республік СРСР. Всього за літо 1957 року в таборі відпочило 833 дитини, в 1958 – 820 дітей [22, арк. 3]. Серед відпочиваючих чимало було вихованців дитячих будинків, дітей, батьки яких загинули під час Великої Вітчизняної війни, інвалідів. За віком більшість становили діти 10–13 років – 77,4 % всіх відпочиваючих [21, арк. 4].

Вже в перший рік роботи реорганізованого центру стала очевидною нераціональність прийнятого в 1956 році рішення, згідно якому республіканський піонерський табір Одеському територіальному курортному управлінню, тобто установі місцевого рівня, головним завданням якого було забезпечення оздоровлення дітей, а не проведення виховної роботи. 7 квітня 1959 року ЦК ЛКСМУ направив до ЦК Компартії України було направлено листа з проектом постанови Ради Міністрів щодо передачі «Молодої гвардії» в відання ЦК ЛКСМУ. Пропонувалося здійснити передачу табору з 1 травня 1959 року [18, арк. 3–4]. 22 травня ЦК ЛКСМУ повторно направляє листа Голові Ради Міністрів України І. Т. Кальченко з цього ж питання. В листі зверталася увага на те, що табір, поряд з оздоровленням, провадить велику роботу по вихованню трудових навичок та технічних знань, розвитку юннатської роботи, збагаченню форм піонерської роботи. Зазначалося, що путівки надаються піонерам за активну громадську роботу та відмінне навчання, а також дітям, що не

мають батьків, вихованцям дитячих будинків. Відзначалося, що більшість піонерів-активістів, які приїжджають до «Молодої гвардії» – здорові діти, які потребують лише оздоровлення, а не лікування. Одночасно була відзначена недосконалість керівництва внаслідок потрійного підпорядкування. ЦК ЛКСМУ звертав увагу на нездатність управління курортами забезпечити кваліфіковане керівництво виховною роботою, а також неможливість вирішення багатьох питань внаслідок розпорощення керівництва. Підводячи підсумки, ЦК ЛКСМУ пропонувало здійснити передачу «Молодої гвардії» з Міністерства охорони здоров'я до ЦК ЛКСМУ [18, арк. 29–30]. Наступного року ЦК ЛКСМУ знов повертається до цього питання. 26 лютого 1960 р. ЦК ЛКСМУ направляє нового листа до ЦК КПУ та Ради Міністрів України з пропозицією перепідпорядкувати табір ЦК ЛКСМУ. Нагадавши попереднє звернення, ЦК ЛКСМУ вказує, що «практика 1959 року підтвердила доцільність передачі табору». Одночасно звертається увага на позитивний досвід роботи Всесоюзного «Артеку», що передано ЦК ВЛКСМ. Підсумовуючи, в листі зазначалося, що «в зв'язку з тим, що зараз знову підіймається питання про передачу лікувальних установ санаторного типу із відання Міністерства охорони здоров'я в відання профспілок, а також в зв'язку з крайньою необхідністю просимо вирішити питання про передачу «Молодої гвардії» у відання ЦК ЛКСМУ» [19, арк. 18–19].

Слід відзначити, що саме в цей період відбувався процес передачі дитячих оздоровчих установ з відання органів охорони здоров'я до профспілкових органів. Зважаючи на особливий статус та завдання, що вже на той час мала «Молода гвардія», передача її до профспілок була вочевидь недоцільною. На нашу думку, це сприяло тому, що 2 листопада 1960 року Радою Міністрів України було прийнято Постанову № 1805, згідно з якою республіканський табір «Молода гвардія» з відання Міністерства охорони здоров'я УРСР було передано до відання ЦК ЛКСМУ.

Таким чином з 1960 року «Молода гвардія» стала республіканським піонерським табором ЦК ЛКСМУ, знову потрапивши до сфери управління громадської організації, якою юридично був комсомол.

Передача табору змінила порядок керівництва ним. Тепер до відання ЦК ЛКСМУ належали як організація виховної роботи, так і господарське забезпечення табору, а також, певною мірою, кадрові питання. Питаннями виховної роботи займався відділ шкільної молоді та піонерів ЦК ЛКСМУ, господарські питання здебільшого знаходилися в віданні Управління справами ЦК ЛКСМУ. ЦК ЛКСМУ розглядав питання будівництва в таборі, кадрові питання, періодично заслуховував питання про стан роботи «Молодої гвардії». Секретаріат ЦК ЛКСМУ щорічно затверджував виробничу програму, кошторис, штатний розклад табору, розглядав та затверджував фінансовий звіт табору. До його відання належали

затвердження розподілу путівок на кожну зміну між областями. Управління справами ЦК ЛКСМУ регулярно здійснювало перевірки та ревізії фінансово-господарської діяльності табору.

Водночас варто відзначити, що протягом майже десяти років після передачі не було прийнято положення, статуту чи іншого установчого документу, що чітко визначав статус.

В період діяльності «Українського Артеку», кількість безплатних та платних путівок була рівною, при направленні в табір враховувалися як медичні показники, так і громадська активність дітей, їх відношення до навчання. Після 1956 року ситуація суттєво змінилася. Більшість путівок до «Молодої гвардії» на першому етапі його існування були безплатними, лише 4 % були платними [22, арк. 29]. Ведучим критерієм направлення до «Молодої гвардії» стає саме громадська активність дитини. Після передачі табору до відання ЦК ЛКСМУ всі путівки стали безплатними.

Розподіл путівок належав до відання секретаріату ЦК ЛКСМУ, який щомісяця визначав кількість путівок, що надаються кожній з областей. Крім того бюро республіканської ради піонерської організації визначало профіль кожної зміни [27, арк. 54; 23, арк. 177; 28, арк. 140; 26, арк. 13, 82]. Однак затвердження плану розподілу путівок та тематики змін напередодні початку зміни не дозволяв завчасно готуватися до зміни в таборі, а також заважав якісному відбору дітей для направлення в табір відповідно до тематики змін.

На початку 70-х років секретаріат ЦК починає затверджувати іноді тематику та розподіл путівок на декілька змін одразу, а з середини 70-х років практику республіканська рада піонерської організації розглядала тематику змін, затверджувала її, а потім за її поданням секретаріат на початку кожного року (або наприкінці попереднього) затверджував тематику змін, графік заїзду та розподіл путівок на весь рік [32, арк. 121–126; 59, арк. 12–13; 34, арк. 89–100, 200–204; 40, арк. 13, 39–50; 42, арк. 112–124; 43, арк. 95–108; 45, арк. 43–55; 46, арк. 37–54; 60, арк. 24–28; 48, арк. 107–118; 51, арк. 20; 52, арк. 9, 45–52; 53, арк. 45–52; 54, арк. 77–88; 57, арк. 35; 58, арк. 13–27]. Така система сприяла більш якісному відбору дітей для їх направлення до табору.

В 1969 році вперше було затверджено Положення про республіканський піонерський табір ЦК ЛКСМУ «Молода гвардія». Положенням було визначено порядок направлення дітей до «Молодої гвардії». До табору направлялися піонери віком з 12 до 15 років (це визначалося тим, що в таборі працювала школа лише з 5 по 8 клас). Добір і направлення школярів здійснювали обласні комітети комсомолу спільно з обласними радами Всесоюзної піонерської організації відповідно до запланованого профілю на кожну зміну. Рішенням бюро обкомів комсомолу путівки розподілялися на міські, районні комітети комсомолу; Міськкоми, райкоми ЛКСМУ спільно з відповідними радами піонерської організації надсилали

путівки піонерським дружинам шкіл. Рада дружини школи на урочистих лінійках, піонерських зборах загону, дружини вручала путівки кращим піонерам. При цьому обов'язково мав враховуватися стан здоров'я дітей, наявність медичних протипоказань [29, арк. 44–45].

В 1977 році при затвердженні нового положення про табір одночасно було затверджено Інструкцію про добір і направлення піонерів та школярів до республіканського піонерського табору ЦК ЛКСМУ «Молода гвардія». Більшість положень інструкції повторювало положення попереднього документу. Було відзначено необхідність проходження кожною дитиною медичного огляду при направленні до табору. В інструкції зазначалося, що діти направляються до табору по бюджетних (безплатних), пільгових та платних (вартістю 60 та 120 крб.) путівках. Передбачалося, що здійснюється направлення до табору по безплатних путівках дітей-сиріт, напівсиріт, вихованців дитячих будинків та шкіл-інтернатів, дітей робітників, колгоспників, інвалідів Великої Вітчизняної війни, а також переможців оглядів, конкурсів, змагань, що провадять ЦК ЛКСМУ, рада піонерської організації, обкоми комсомолу та обласні ради піонерської організації. Пільгові путівки з оплатою 50 % вартості виділяються дітям, в сім'ях яких заробітна плата на члена сім'ї не перевищує 100 крб. Обкоми були зобов'язані забезпечити виділення не менше 60 % путівок дітям робітників та колгоспників [35, арк. 106–109].

Секретаріат ЦК ЛКСМУ за поданням відділу шкільної молоді та піонерів ЦК ЛКСМУ та управління справами ЦК ЛКСМУ неодноразово розглядав питання «Про недоліки в доборі та направленні піонерів та школярів до республіканського піонерського табору ЦК ЛКСМУ «Молода гвардія» [30, арк. 13–17; 36, арк. 21; 37, арк. 14–15; 41, арк. 78; 44, арк. 30–32; 49, арк. 30–31] Основні недоліки, що відзначалися при цьому, залишалися практично незмінними. Це направлення дітей без врахування тематики змін, не за рекомендаціями рад піонерських дружин, подекуди до табору потрапляли діти, що мали медичні протипоказання, а також уражені педикульозом (особливо на початку 80-х років) [31, арк. 13–17]. Відзначалася недостатня увага до направлення в табір дітей-сиріт та напівсиріт, вихованців дитячих будинків та шкіл-інтернатів. Як суттєве порушення розглядалося направлення до табору значної кількості дітей службовців, недотримання визначеної інструкцією норми 60 % дітей робітників та службовців. Як відзначалося, особливо багато дітей службовців – в першу чергу дітей керівників, працівників торгівлі та медицини – направлялося до табору на літні зміни. Якщо вимоги забезпечити дотримання тематики змін та медичних нормативів неможливо заперечити та слід визнати абсолютно правомірними та необхідними, підвищену увагу до соціального стану та походження дітей можна оцінити з двох боків. З одного боку вона мала на меті уникнути перетворення табору в цілому та літніх змін зокрема на табір для

привілейованих верств населення (в першу чергу номенклатурного прошарку), що суперечило проголошеному перед табором завданню – бути школою піонерського активу України. Однак, незважаючи на неодноразові рішення кількість дітей, батьки яких займали керівні посади, на літніх змінах залишалася непропорційно великою. З іншого боку, виділення соціального походження як одного з ведучих критеріїв направлення до табору, порушувало принцип рівності дітей незалежно до їх походження і фактично обмежувало можливості направлення до нього дітей в першу чергу інженерно-технічних працівників, рядових вчителів, інших представників інтелігенції.

ЦК ЛКСМУ вживав певних заходів для покращення підбору дітей, чіткого виконання положень інструкції. На початку 80-х років в більшості обласних та Київському міському комітетах ЛКСМУ було запроваджено спеціальні посади відповідальних виконавців по роботі з піонерами та школярами, що направляються до «Артеку», «Молодої гвардії», «Орлятка» в відділах шкільної молоді та піонерів [44, арк. 30], з ними провадилися спеціальні семінари на базі «Молодої гвардії», було затверджено спеціальні форми для медичного огляду дітей, що направлялися до табору, управління табору щомісяця інформувало ЦК ЛКСМУ про направлення дітей до табору. При визначенні плану розподілу путівок починаючи з 1980 року окремо визначалася кількість путівок, що призначені для дітей-сиріт [42, арк. 112–124].

Досить часто незначна частка путівок виділялися для відпочинку іноземних гостей табору. Так в 80-ті роки традиційно в таборі відпочивали в літній період вихованці Іванівського інтернаціонального дитячого будинку, в таборі в різні роки перебували діти-члени дитячих організацій Польщі, Чехословаччини, Франції, США та інших країн, діти з міст-побратимів Одеси – Генуї, Оулу, Марселя. Відпочивали в таборі діти з інших республік СРСР. Так в 1976 році 20 путівок на літні зміни було виділено для дітей працівників Управління будівництва «Головмосбуд» в місті Набережні Чолни [33, арк. 11], в різні роки в «Молодій гвардії» відпочивали діти будівників Байкало-Амурської магістралі, Тюмені, військовослужбовців груп радянських військ за кордоном тощо. В 1980 році під час проведення в Москві Олімпійських ігор до «Молодої гвардії» було направлено 1000 дітей з столиці СРСР [42, арк. 118].

Особливою сторінкою історії табору є направлення до нього дітей з районів, що постраждали внаслідок різноманітних стихійних лих. Першими з них були діти з Ташкенту, що постраждав внаслідок землетрусу в 1966 році. З травня по серпень 1966 року в «Молодій гвардії» відпочивало 300 ташкентських піонерів з постраждалих сімей [24, арк. 47, 54; 25, арк. 108]. В 1976 році секретаріат ЦК ЛКСМУ прийняв рішення про виділення 70 бюджетних путівок дітям Узбекистану «для надання допомоги населенню УзРСР, що постраждало від землетрусу з 3 червня по

30 серпня 1976 року» [33, арк. 14]. В 1977 році до «Молодої гвардії» з Киргизії було направлено 50 дітей [38, арк. 33], в 1978 – 105 дітей [39, арк. 6], в 1984 році – 67 дітей з Узбекистану [47, арк. 4], в 1985 – 25 з Таджикистану [60, арк. 17], що потерпіли від землетрусів.

В 1986 році «Молода гвардія» стала однією з баз для розміщення та початкового оздоровлення дітей з районів, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Вже 12 травня до «Молодої гвардії» прибули 1037 дітей з Прип'яті, 458 – з Чорнобиля та 14 – з інших районів Київської області. В червні до табору було додатково направлено більше 300 дітей з постраждалих районів Київської, Житомирської та Чернігівської областей, а також Києва [61, арк. 1; 62, арк. 19]. Для прийому максимальної кількості дітей в таборі було терміново організовано додаткову дружину – «Прибрежну», яку очолила О. М. Кімова, а потім Т. О. Заворотна. Дружину було розташовано в приміщенні школи, на її утримання додатково до кошторису було виділено 286,8 тис. крб. (при загальнорічному кошторисі табору близько 3 млн. крб.) [61, арк. 2]. Для забезпечення оздоровлення дітей з постраждалих районів було збільшено норми витрат на харчування – з 1,9 крб. на день до 2,18 крб. на день. При цьому харчування було організовано з врахуванням рекомендацій Київського НДІ гігієни харчування – збільшено об'єм напоїв, сиру, сметани, овочі та фрукти, 3–4 рази на тиждень готувалися блюда з птиці та яловичої печінки, було розширено асортимент кондитерських та хлібобулочних виробів [61, арк. 105]. В подальшому ЦК ЛКСМУ прийняв рішення про виділення путівок до «Молодої гвардії» для дітей з постраждалих від аварії на ЧАЕС районів на кожну зміну, зокрема для дітей Народичського району Житомирської області [55, арк. 4]. Лише за жовтень-листопад 1989 року табір прийняв більше 250 школярів з цього району [56, арк. 10]. 3 грудня 1988 року до травня 1989 року табір «Зоряний» було надано для проживання сімей, які залишилися без житла внаслідок катастрофічного землетрусу у Вірменії та були евакуйовані з постраждалих районів [57, арк. 13–15].

Таким чином порядок розподілу путівок в цілому відповідав завданням, що стояли перед табором, передбачав можливість направлення до табору дітей з усіх регіонів України з врахуванням передбачених медичних та соціальних критеріїв. Одночасно наявність досить коштовних платних путівок створювала передумови для часткового перетворення табору особливо в літній період в табір «привелійований», а враховуючи багатоступеневу процедуру відбору – навіть «номенклатурний». Намагання ЦК ЛКСМУ протистояти цій тенденції не призвели до позитивних наслідків.

Табір, окрім своєї основної функції, неодноразово виконував функції бази для розміщення, оздоровлення та психологічного розвантаження дітей з районів, що постраждали від стихійних явищ та техногенних катастроф.

В листопаді 1990 р. ЦК ЛКСМУ (МДС) направив листа до Ради Міністрів України з проханням підтримати рішення про передачу табору до Спілки піонерських організацій України та, зокрема, передати СПОУ державну дотацію, що виділялася на утримання табору. 13 серпня 1991 р. Рада Міністрів листом № 28-1082/54 повідомила, що в 1960 р. табір було передано ЦК ЛКСМУ, тому він має повноваження самостійно вирішити питання передачі табору, постанови уряду для цього не потрібно. В березні-квітні 1991 р. було проведено інвентаризацію майна табору, питання передачі табору та, відповідно, фондів на його утримання було погоджено з міністерством фінансів України, восени 1991 року ЦК ЛКСМУ прийняв рішення про передачу табору Спілці піонерських організацій України. В 1992 році табір «Молода гвардія» було реорганізовано в дитячий центр «Молода гвардія» Спілки піонерських організацій України (СПОУ), нині він є Українським державним дитячим центром «Молода гвардія», статус якого закріплено Законом України від 3 лютого 2009 року «Про державну підтримку та особливості функціонування дитячих центрів «Артек» і «Молода гвардія» [3].

На основі викладеного можна визначити три періоди розвитку організаційних засад діяльності центру. На початковому етапі свого розвитку (1923–1937 р.) управління центром здійснювали громадські організації – місцеві органи ЛКСМ України (Комуна юних ленінців в Лузанівці) та Українське товариство Червоного Хреста та іноземні організації (Сонячні табори, санаторій ім. А. В. Іванова). При цьому розподіл путівок здійснювався цими ж організаціями, частково із залученням спеціально створених тимчасових органів (комісій). Наприкінці 20-х – початку 30-х років частина путівок розповсюджувалися шляхом вільного продажу.

Другий період охоплює 1937–1960 роки. Після реорганізації 1937 року центр потрапляє до сфери управління Наркомату (пізніше – Міністерства) охорони здоров'я України, яке здійснює керівництво через підпорядковані структури (Українське управління курортами – Укркурупр, Одеське управління курортами – Одкурупр). При цьому протягом всього періоду перебування санаторію «Український Артек» в віданні Наркомату (Міністерства) до організації виховної роботи та, частково, вирішення інших питань роботи центру долучається ЦК ЛКСМУ. Так, через комсомольські органи здійснювався розподіл путівок до центру, що суттєво вплинуло на контингент дітей, які направлялися до центру.

На третьому етапі розвитку (1960–1991 рр.) табір «Молода гвардія» остаточно передається до відання ЦК ЛКСМУ, який з цього часу повністю опікується кадровими, організаційно-правовими, господарськими та іншими питаннями табору, а також змістом та організацією виховної роботи. ЦК ЛКСМУ також займається розподілом путівок до табору. Водночас фінансування табору протягом 1937–1991 років практично

повністю здійснюється за рахунок державного бюджету УРСР. В період перебування центру у віданні ЦК ЛКСМУ було найбільш повно забезпечено організаційні передумови здійснення в ньому успішної виховної роботи. Саме в цей час статус табору та порядок його роботи було врегульовано Положенням про табір, а керівництво було зосереджено в одних руках – ЦК ЛКСМУ.

Таким чином, протягом розвитку дитячого центру «Молода гвардія» поступово було створено досить ефективні та досконалі організаційні умови виконання центром покладених на нього функцій, що сприяло його зростанню його в позашкільній освіті та дитячому русі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брижкіна М. П. На сторожі здоров'я щасливої дівчорі / М. П. Брижкіна // Чорноморська комуна. – 1938. – 10 травня. – С. 3.
2. Витес Я. В Артеке / Витес Я. // Большевистское знамя. – 1940. – 6 юнія. – С. 3.
3. Відомості Верховної Ради України, 2009, № 26, ст. 319.
4. Вся Одесса 1924 г. – Одесса, издательство Известий Одесского губкома КП(б)У, Губисполкома, Губсовпрофа, 1924.
5. Гладштейн Солнечные лагери им. А. В. Иванова / Гладштейн // Известия Одесского губисполкома. – 1925. – 19 юнія. – С. 2.
6. За здоровую смену// Известия Одесского губисполкома. – 1927. – 3 юнія. – С. 3.
7. Лагерь на берегу Черного моря // Юный пионер. – 1940. – 18 мая. – С. 3.
8. Мирвис Б. Аксенфельд Е. Лузановка / Мирвис Б. Аксельрод Е. // Юный пионер. – 1941. – 9 мая.
9. Оздоровительные компании для детей // Известия Одесского губисполкома. – 1924. – 12 августа. – С. 2.
10. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО), ДАОО, ф. П-3, оп. 1, с. 1024.
11. ДАОО, ф. П-3, оп. 1, с. 1571.
12. ДАОО, ф. Р-1234, оп. 1, с. 8.
13. ДАОО, ф. Р-3106, оп. 1, с. 14.
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ), ф. Р-342, оп. 14, с. 309.
15. ЦДАВОВУ, ф. Р-342, оп. 15, с. 3988.
16. ЦДАВОВУ, ф. Р-342, оп. 14, с. 6426.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ), ф. 7, оп. 14, с. 29.
18. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 15, с. 458.
19. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 15, с. 472.
20. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 17, с. 446.

21. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 17, с. 451.
22. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 17, с. 461.
23. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 21.
24. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 117.
25. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 119.
26. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 165.
27. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 172.
28. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 177.
29. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 333.
30. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 544.
31. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 544.
32. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 622.
33. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 866.
34. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 876.
35. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 906.
36. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 932.
37. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 934.
38. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 943.
39. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1078.
40. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1171.
41. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1173.
42. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1194.
43. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1473.
44. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1537.
45. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1559.
46. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1589.
47. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1668.
48. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1738.
49. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1739.
50. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1764.
51. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1834.
52. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1979.
53. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 1987.
54. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 2003.
55. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 2112.
56. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 2115.
57. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 2116.
58. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 18, с. 2118.
59. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 20, с. 1210.
60. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 20, с. 3136.
61. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 20, с. 3775.
62. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 20, с. 4007.